

Vreme sjaja, vreme tame: Diplomate u vrtlogu istorije od XVII veka do 1941. godine

Duško Lopandić

Beograd: Arhipelag, 2015., 333 str.

Knjigu *Vreme sjaja, vreme tame: Diplomate u vrtlogu istorije od XIII veka do 1941. godine* autora Duška Lopandića čine „Uvod“, *Prvi deo* „Prethodnici: U osvit moderne demokratije“, *Drugi deo* „*Vostani Srbije*: Od srpskog ustanka do svetskog rata“, *Treći deo* „Uspon i pad *embahada*: Diplomacija Kraljevine Jugoslavije između svetskih ratova“, „Kratki zaključak“, „Prilozi“, „O piscu“ i „Sadržaj“. Kraći prateći tekstovi Ive Andrića, pisma Dubrovčanima kralja Tvrtka II. Tvrtkovića, Ivana Gundulića, vladike Petra I. Petrovića, Dositeja Obradovića, Vergilija ili Chateaubrianda citirani su prije teksta u sva tri poglavlja i potpoglavlja. Knjiga je napisana na srpskom jeziku i ćirilicnim pismom.

Kad razmišljamo o tome kako slabašni nalaze uporište u vremenima buke i bijesa, za poseban primjer diplomatske vještine održavanja ravnoteže uzimamo Dubrovačku Republiku, na temelju koje je ona i preživljavala i razvojno napredovala, dok su poslanstva držana za najtežu službu. Riječi kojima se označavaju osobe koje se bave diplomacijom kao strukom toliko je da nećemo pogriješiti navedemo li samo neke od njih: diplomati, ambasadori, konzuli, atašei, izaslanici, poklisari, veleposlanici... Te osobe u posebno teškim društvenim i uskomešanim međunarodnim okolnostima primjerom pokazuju spretnost, umijeće, lakoću, majstorstvo, uigranost, rutiniranost, iskustvo, dosjetljivost, snalažljivost – riječju, znanje. Kako slabosti pretvoriti u snagu; kako opstati pred naletima gnjeva i kako jednostavno i s voljom pružiti skroman doprinos usklađenosti, između ostalog, potvrđuju Andrićeve riječi: „Mi smo, ljudi, tako sazdana da samo kroz drugog čovjeka možemo potpuno osjetiti ljepotu i veličinu života koji nam je dan i koji je u nama i oko nas“, kao i Tolstojevi navodi da je uvijek potrebna neobična duševna snaga da se ispriča onako kako je uistinu bilo. U tom smislu razumijevanja krećemo s predstavljanjem ove knjige.

U „Uvodu“ autor navodi da je knjiga posvećena ljudima i njihovim sudbinama, podrijetlom iz Srbije i naših krajeva, koji su se u različitim epohama i pod različitim

uvjetima bavili poslom, zanimanjem ili vještinom koju ukratko nazivamo diplomacija. Knjigu čine priče o ljudima koji su utjecali ili pokušali utjecati na društvena zbivanja oko sebe, uz prikaz prilika u kojima su živjeli i okolnosti u kojima su radili. „Sjaj i beda ljudske sudbine i njihovih dela viđenih u svjetlu prolaznog vremena. Vreme diplomatskog uzdizanja i pobjeda i vreme neminovnih, neizbežnih nedaća i poraza. Vreme sjaja i vreme tame.“ Uz povijest diplomatske vještine izložen je sadržaj knjige, kronološki prema vremenu u kojem su njihovi junaci živjeli.

Prvi dio pod naslovom „Prethodnici: U osvjetljenje moderne diplomatije“ odnosi se na vrijeme prije pojave „klasične diplomatije“ u 19. stoljeću. Izdvojeno je „poslaničko slovo“, detaljna pripovijest o tijeku pregovora bizantskoga carskog poslanika Teodora Metohita i kralja Milutina (1299. godine). Pregovori su se vodili o uvjetima sklapanja kraljevog braka s carskom princezom (brak petogodišnje princeze i već četiri puta ženjenog srpskoga kralja) i o miru između dvije države. Ukazano je na lutajuće vitezove i diplomate u doba renesanse; navedena je priča o tajnom vojvodinom izaslaniku Ostoji Paštroviću koji je početkom rata za Konavle bio upućen na sultanov dvor, gdje ništa nije postigao, kao i zaključivanje mira između Dubrovnika i Radosava Pavlovića, čime je vojvoda priznao prelazak Konavala u dubrovački posjed. Izdvojen je lik moćnog Baje Sokolovića, velikog vezira Mehmed-paše (1505. – 1579.), kao dječaka dovedenog oko 1516. godine iz Bosne, kako kaže autor, čovjeka čiji su politički uspon, značaj i utjecaj kao dugogodišnjeg upravitelja ogromnog Osmanskoga Carstva nadmašili svaku drugu državničku službu ljudi iz naših krajeva u cjelokupnoj povijesti. Izdvaja se da je Mehmed-paša, osim s Venecijom i Perzijom, zaključivao ugovore o miru ili prijateljstvu i s Firencem, Španjolskom, Rusijom i Engleskom. U pregovorima za okončanje dvogodišnjeg Austrijsko-turskog rata (1566. – 1568.) Mehmed-paša sudjelovao je u ime novog sultana Selima II., a u ime njemačkog cara Maksimilijana II. Šibenčanin Antun Vrančić, pečuški i jegarski biskup (za kojeg Ivan Kukuljević Sakcinski kaže da spada u *panteon hrvatski*). Za mir između Osmanskoga Carstva i Austrije zaključen u Jedrenu (Edirne, Drinopolje) 1567. godine kaže se da je, zaslugom Vrančića, sporazum „stilizovan u znatnoj meri moderno i nedvosmisleno“ i da je, između ostaloga, postao osnova za bečku diplomaciju. Naglašeno je kako je Mehmed-paša služio čak trojici sultana – Sulejmanu Veličanstvenom, Selimu II. i Mustafi III., što nitko ni prije ni poslije njega u povijesti Turaka Osmanlija nije postigao. Slijede primjeri iz povijesti male Dubrovačke Republike, jedine *de facto* neovisne južnoslavenske države od srednjeg vijeka do modernog doba; stalne diplomatske borbe za opstanak u sučeljavanju s istočnjačkom osmanskim despocijom. Autor navodi da se država, koja je svladala sva iskušenja, okrenula onomu na čemu je već stoljećima zasnivala svoj opstanak i napredak: „Diplomatiji i traženju podrške od nominalnog zaštitnika male Republike – cara u Stambolu.“ Opisani su složeni izbori poklisara za 1667. godinu, ne samo zbog ze-

mljotresa koji se dogodio baš u vrijeme biranja; put Nikolice Bone i Jakete Palmote za Carigrad; nevolje sa strašnim Kara Mustafom poznatim po iznuđivanju novca, a kojem su, poštujući nalog svojih vlasti, predali uvredljivo malen dar; nastup pred sultanom Mehmedom IV. (Palmota je tada izgovorio „jedan od najboljih dubrovačkih govora Turcima“); kao i tradicija koja je nalagala da poklisari govore na narodnom jeziku. Autor kaže da su poklisari Palmota i Bona u svojoj diplomatskoj misiji potvrdili ugled dubrovačkih poklisara koji bi, kombinirajući odvažnost, spretnost, lukavstvo, ulagivanje, često i podmićivanje, laganje i pretvaranje, pa i plakanje „kako kiša“, na kraju ipak uspijevali zaštititi interese svoga Grada. Posebna je priča o dubrovačkim poklisarima u osmanlijskim tamnicama; o smrti poklisara Nikolice Bone, kojem se Senat odužio na način da ga je proglasio „ocem domovine“ i podigao mu spomen-ploču u dvorani Velikog vijeća. Izdvojeni su i sudbina Save Vladislavića podrijetlom iz hercegovačke obitelji, mletačkog grofa i ruskog diplomata, čovjeka koji je bio upućen u diplomatsku misiju u Peking, prošao duge i teške pregovore („Ja sam bolje živio u tamnici nego ovde kao slobodni poslanik“); pokušaj podmetanja lažnog teksta ugovora; promjene kineskih pregovarača („glavni i najteži kineski pregovarač, carev stric, po naređenju vladara bio je uhapšen i direktno s pregovora odveden u tamnicu“) te zaključenje ugovora kojim je potvrđeno prijateljstvo i obnovljen vječni mir. Spomenuto je da je Sava Vladislavić prvi dogovorio razgraničenje između Rusije i Kine.

Drugi dio pod naslovom „*Vostani Serbie: Od srpskog ustanka do svetskog rata*“ obuhvaća portrete nekih srpskih diplomata ili državnika tijekom 19. stoljeća. Opisan je rad Dositeja Obradovića u diplomaciji i širenju znanja i nauke kako bi ljude podučio da bolje žive. Dositej je govorio da se valja starati da se izbavi duša „od sužanstva duševnoga, tj. od neznanja i slepote uma“. Spomenut ćemo da Ivan Derkos u *Duhu domovine nad sinovima svojim koji spavaju* kaže da se poslušaju riječi *Vostani Serbie* domoljuba Dositeja Obradovića, koje „kao da teku iz usta dobrog patriote koji ti dovikuje“. Izdvojena je priča o Petru I. Petroviću Njegošu, cetinskom vladiki, mitropolitu crnogorskom, skenderijskom i primorskom, o njegovoj doraslosti vremenu i brizi o odnosima u četverokutu između Rusije, Francuske, Austrije i Turske. Opisano je snalaženje prote Matije Nenadovića na Bečkom kongresu 1814. godine, položaji i zadaci kapuće-haja i deputata u Istanbulu, od stjecanja autonomnog statusa Srbije 1830. godine; ukazano je na suparnike i „paralelnu srpsku diplomatiju“; navedeno je djelovanje Ilije Garašanina, poljskog kneza Adama Čartorijskog; izdvojeno *Načertanije*, najpoznatiji tekst srpske vanjske politike iz 19. stoljeća; opisana dosjetljivost Jovana Ristića na Berlinskom kongresu 1878. godine, gdje je „mogao da, od šest velikih sila – učesnica na Kongresu, računa da će bar četiri ili pet zemalja u pojedinim pitanjima podržati Srbiju“; ukazano je na Stojana Novakovića koji je 1886. godine postao poslanik u Carigradu, a od strane kralja Aleksandra Obrenovića određen za predsjednika Vlade i ministra vanjskih

poslova (1895. – 1896.), koji je u vrijeme Balkanskih ratova (1912. – 1913.) predvodio srpsku delegaciju na mirovnim pregovorima u Londonu; navedeni su herojski dani – Branislav Nušić i Milan Rakić kao konzuli u Staroj Srbiji; izdvojena je rutiniranost Milovana Milovanovića, srpskog ministra vanjskih poslova za vrijeme Aneksijske krize iz 1908. godine te jedan mjesec u životu Jovana Jovanovića Pižona, srpskog poslanika u Beču 1914. godine.

Treći dio pod naslovom „Uspon i pad *embahada*: Diplomacija Kraljevine Jugoslavije između svjetskih ratova“ posvećen je državicima, profesionalnim diplomatima, piscima ili političarima u diplomaciji u razdoblju Kraljevine SHS/Jugoslavije do Drugog svjetskog rata: Anti Trumbiću, prvom ministru vanjskih poslova Kraljevine SHS, Nikoli Pašiću na Mirovnoj konferenciji u Parizu (1919. – 1920.), atašeu za tisak u poslanstvima SHS Stanislavu Vinaveru, koji je bio u Njemačkoj „u vrenju“, kralju Aleksandru Karađorđeviću, Jovanu Dučiću, prvom diplomatu u zvanju ambasadora u povijesti jugoslavenske diplomacije, Milošu Crnjanskom, Milanu Stojadinoviću, Ivi Andriću u Berlinu (1939. – 1941.) te ministru vanjskih poslova Aleksandru Cincar-Markoviću (1940. – 1941.). Autor izdvaja da je uoči Drugog svjetskog rata vanjska politika jugoslavenske države na globalnom planu najčešće samo pratila i dijelila sudbinu međuratnog poretka u Europi. Ipak, kaže, konačni dramatični izbor Jugoslavije u sučeljavanju oči u oči s hitlerovskom hipnozom bio je jedinstven.

U „Kratkom zaključku“, s podnaslovom „Između sjaja i tame: Uspeši i neuspesi u diplomatiji Kraljevine Jugoslavije“, autor navodi da su u uvjetima kada su, prema Andrićevim riječima, „današnje pobjede bili sutrašnji porazi“, tako uravnotežene karijere poput one koju je u diplomaciji imao Ivo Andrić u retrospektivi izgledale samo kao paradoksalno pomiješan zbroj uspjeha i neuspjeha, pri čemu uspjeh u jednom trenutku predstavlja samo nagovještaj konačnog neuspjeha, a sjenka poraza u sebi skriva barem mogućnost časnog spasenja i iskupljenja. Tako je, kaže autor, na primjer „Andrićev realan lični diplomatski neuspjeh, zbog čega je dva puta nudio ostavku – jer je kao poslanik u Berlinu bio potpuno zaobiđen u pregovorima na vrhu o zaključenju Trojnog pakta – u istorijskoj prizmi (udar od 27. marta, rat i antifašistička borba) kasnije dobio sasvim drugu boju i predstavljao ličnu prednost i opravdanje za na moment (ne) uspješnog diplomatu“. Posve u skladu sa Chateaubriandovim riječima da su u politici rezultati gotovo uvijek suprotni predviđanjima. Izdvojeno je da su i Crnjanski, i Dučić, i Andrić, i Ninčić, kao i brojni drugi kraljevski diplomati, završili svoje karijere velikim zajedničkim porazom – u izbjegličkim konvojima u kojima im, kako se navodi, sjajni frakovi, diplomatske uniforme i titule više neće mnogo vrijediti.

Knjiga dr. Duška Lopandića *Vreme sjaja, vreme tame: Diplomate u vrtlogu istorije od XIII veka do 1941. godine* zanimljivo je djelo u kojem se priča o ljudima i njihovim krajnje neobičnim sudbinama. Inventivnost pristupa usredotočena je na važnost diplo-

macije, ali i obzir prema ljudima u vrijeme diplomatskih pobjeda i u vrijeme neminovnih poraza jer se u vječnoj promjenjivosti sudbine može naučiti „da se ne treba u sreći gorditi ni u nesreći očajavati“. Smatramo da su knjige poput Lopandićeve dobrodošle u hrvatskoj javnosti, osobito stoga što upućuju na razložne i mirne razgovore u pitanjima struke, jednako kao što mogu biti poticaj za pisanje novih priča o ljudima iz Hrvatske koji su svojim malim sposobnostima utjecali na društvena zbivanja oko sebe u prilika-
ma i okolnostima u kojima su živjeli i radili. Primjera ima napretek, od Kukuljevićevih *Glasovitih Hrvata prošlih vjekova* do knjiga Stanka Nicka i Svjetlana Berkovića. Knjiga Duška Lopandića *Vreme sjaja, vreme tame: Diplomate u vrtlogu istorije od XIII veka do 1941. godine* preporučuje se svima koji se bave međunarodnim odnosima ili su u doticaju s tom tematikom.

Vesna Ivanović